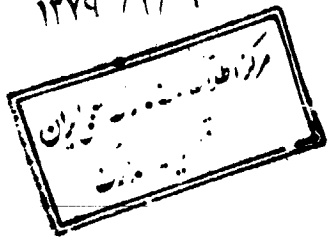

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۳۷۹ / ۱۱ / ۲۰

دانشگاه علم و صنعت ایران

دانشکده مهندسی صنایع

بررسی تطابق آثار تغییرات جریان نقدی پول با
دیدگاه‌های نظام ارزشی اسلام

امیر مسعود معینی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته
مهندسی سیستم‌های اقتصادی اجتماعی

استاد راهنما: دکتر علی احمدی ۵۳۱۲

استاد مشاور: دکتر نوری

استاد مشاور: حجة الاسلام دکتر علی احمدی

بهمن ۱۳۷۷

۲۷۷۳۰

تقديم به:

يشكاه مقدس يكانه حجت خداوند بقية الله الاعظم

حجة ابن الحسن العسكري (عج)

ارواحتنا لتراب مقدمه الفدا

چکیده

از مسائل مهمی که در عرصه اقتصاد امروزه دنیا مطرح می‌باشد، تصمیم‌گیری است بطوریکه در انجام کلیه طرحهای سرمایه‌گذاری، توجیه اقتصادی لازم می‌باشد و یکی از مهمترین ابزار در این روش، تکنیکهای اقتصاد مهندسی می‌باشد که "نرخ بهره" در این علم دارای نقشی تعیین‌کننده می‌باشد.

از سوی دیگر با توجه به حرمت مسلم ربا در دین مبین اسلام و با فرض اینکه بین بهره و ربا تفاوت خاصی وجود نداشته باشد، کاربرد این علم با دیدگاههای ارزشی اسلام مغایر به نظر می‌آید! البته باید در نظر داشت هر نوع دریافت اضافه در معاملات از مصادیق ربا و حرام نمیشود، که به منظور تبیین این ابهامات فتاوی مراجع عظام استفتاء شده است.

در این تحقیق سعی شده است ضمن بررسی مفاهیمی از قبیل ربا، بهره، پول، تورم و اقتصاد مهندسی، تفاوت‌های سیستم اقتصاد اسلامی و سرمایه‌داری در این زمینه‌ها بررسی گردد. پس از بررسی مفهوم بهره در اقتصاد سرمایه‌داری و به تبع آن اقتصاد مهندسی و نیز مقایسه نظرات مراجع عظام، مفهوم جدیدی تحت عنوان "نرخ سود" معرفی گردیده و بدین ترتیب فاکتور جدیدی برای تصمیم‌گیری اقتصادی در قالب نظام ارزشی دین مبین اسلام جهت ارزیابی اقتصادی طرحها ارائه شده است.

بدین منظور روند سودآوری در پاره‌ای از صنایع کشور در یک دوره زمانی بررسی شده و تداوم روند آن مبنائی برای برآورد نرخ سودآوری در آن صنعت تلقی گردیده است.

نرخ سود مذکور بعنوان جایگزین نرخ بهره بانکی در فرمولهای اقتصاد مهندسی برای ارزیابی اقتصادی طرحها تلقی گردیده است و فرمولها عنداللزوم مورد تجدیدنظر قرار گرفته‌اند.

واژه‌های کلیدی:

اقتصاد مهندسی، بانکداری اسلامی، نرخ بهره، نرخ سود، نظام ارزشی اسلام، ربا و تورم

با تقدیر و تشکر از:

- * والدین گرامی و خواهران عزیزم
- * جناب آقای دکتر علی احمدی استاد راهنمای محترم
- * جناب آقایان دکتر نوری و حجة الاسلام و المسلمین دکتر علی احمدی اساتید محترم مشاور
- * جناب آقای دکتر توتونچیان
- * حضرات آیات مراجع عظام (حفظهم الله)
- * آقایان دکتر میر سعیدی و دکتر سید حسینی
- * کارشناسان محترم بانک صنعت و معدن
- * کلیه اساتید و ذوی الحقوق

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	۱- فصل اول: کلیات
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۲-۱- عنوان تحقیق
۳	۳-۱- ضرورت بررسی موضوع
۴	۴-۱- اهداف تحقیق
۵	۵-۱- پرسشهای اساسی تحقیق
۶	۶-۱- مراحل تحقیق
۶	۷-۱- روش تحقیق
۶	۸-۱- تعریف واژگان تخصصی
۷	۹-۱- پیشینه تحقیق
۷	۱۰-۱- محدودیتهای تحقیق
۹	۲- فصل دوم: بررسی مفاهیم
۱۰	۱-۲- ربا در اقتصاد اسلامی
۱۰	۱-۱-۲- مفهوم لغوی ربا
۱۱	۲-۱-۲- مفهوم اصطلاحی ربا
۱۱	۳-۱-۲- ربا در ملل و ادیان گذشته
۱۳	۴-۱-۲- آیات مربوط به ربا
۱۵	۵-۱-۲- ربا از دیدگاه ائمه (ع)
۱۶	۶-۱-۲- ربا از دیدگاه اهل سنت

- ۱۶ ۱-۶-۱-۲- تعریف حنفی ها
- ۱۶ ۲-۶-۱-۲- تعریف حنبلی ها
- ۱۷ ۳-۶-۱-۲- تعریف شافعی ها
- ۱۸ ۴-۶-۱-۲- تعریف مالکی ها
- ۱۸ ۷-۱-۲- تعریف ربا از دیدگاه فقه شیعه
- ۱۹ ۸-۱-۲- حدود ربا از دیدگاه فقه شیعه
- ۱۹ ۹-۱-۲- تفاوت بیع و ربا
- ۲۰ ۱۰-۱-۲- مصادیق ربا در زمان حاضر
- ۲۵ ۱۱-۱-۲- فلسفه حرمت ربا
- ۲۶ ۱۲-۱-۲- یک تذکر اخلاقی
- ۱۳-۱-۲- راههای حذف ربا از سیستم بانکی و تجربه کشورهای پیشگام در این مورد و مقایسه آن با
 ۲۸ ایران
- ۲۹ ۱-۱۳-۱-۲- بانکداری اسلامی در پاکستان
- ۳۱ ۲-۱۳-۱-۲- بانکداری اسلامی در مالزی
- ۳۱ ۳-۱۳-۱-۲- بانکداری اسلامی در ایران
- ۳۴ ۲-۲- بهره در اقتصاد سرمایه داری
- ۳۴ ۱-۲-۲- تئورهای واقعی بهره
- ۳۴ ۲-۲-۲- تئورهای پولی بهره
- ۳۵ ۱-۱-۲-۲- نظریه کارآیی نهائی در بهره‌وری
- ۳۵ ۲-۱-۲-۲- نظریه امساک
- ۳۵ ۳-۱-۲-۲- نظریه ترجیح زمان
- ۳۶ ۱-۲-۲-۲- نظریه بهره کلاسیک
- ۳۶ ۲-۲-۲-۲- نظریه وجوه قابل استقراض
- ۳۷ ۳-۲-۲-۲- نظریه رجحان نقدینگی

۳۹	۳-۲-۲- نظر اقتصاد سرمایه‌داری در خصوص بهره
۳۹	۴-۲-۲- نظر برخی از اقتصاددانان مسلمان در مورد بهره
۴۴	۳-۲- پول
۴۴	۱-۳-۲- وظائف پول در اقتصاد سرمایه‌داری
۴۶	۲-۳-۲- پول در اقتصاد اسلامی
۴۸	۴-۲- تورم
۴۸	۱-۴-۲- تعریف تورم
۴۸	۲-۴-۲- انواع تورم
۵۰	۳-۴-۲- آثار نامطلوب تورم
۵۰	۴-۴-۲- تورم در دو سیستم روی و غیر روی
۵۲	۵-۲- مروری بر اقتصاد مهندسی و نقش بهره در آن
۵۲	۱-۵-۲- تعریف اقتصاد مهندسی
۵۲	۲-۵-۲- اهداف اقتصاد مهندسی
۵۳	۳-۵-۲- تصمیم و تصمیم‌گیری
۵۴	۴-۵-۲- بهره در اقتصاد مهندسی
۵۷	۵-۵-۲- معرفی فاکتورهای عمده اقتصاد مهندسی
۵۸	۶-۵-۲- تکنیکهای اقتصاد مهندسی
۶۰	۷-۵-۲- تورم در اقتصاد مهندسی
۶۱	۸-۵-۲- بحثی پیرامون ماهیت بهره
۶۳	۳- فصل سوم: بررسی مقایسه‌ای بانکداری اسلامی و سرمایه‌داری
۶۴	۱-۳- خصوصیات سیستم سرمایه‌داری
۶۶	۲-۳- خصوصیات سیستم اسلامی
۷۲	۳-۳- مقایسه دیدگاه‌های علماء عظام

- ۳-۳-۱- استفاده از علم اقتصاد مهندسی با موازین اسلامی مغایر نیست..... ۷۲
- ۳-۳-۲- نظریات در مورد ربای نوزمی کماکان مختلف و بعضاً معارض است..... ۷۲
- ۳-۳-۳- نظر علما در مورد تضمین اصل سرمایه و سود واحد نیست..... ۷۳
- ۳-۴- یک اشتباه تاریخی پیرامون بهره..... ۷۳

۴- فصل چهارم: الگوی پیشنهادی برای ارزیابی اقتصادی طرحها بر مبنای

ارزشهای اسلامی..... ۷۵

- ۴-۱- طراحی یک سیستم جدید مبتنی بر موازین اسلامی برای تصمیم‌گیری..... ۷۶
- ۴-۱-۱- الگوی ارزیابی اقتصادی طرحها بر مبنای روند سودآوری..... ۷۷
- ۴-۱-۲- نحوه عملکرد بانکها در این روش..... ۷۷
- ۴-۱-۳- چگونگی اخذ کارمزد توسط بانکها..... ۷۸
- ۴-۱-۴- دلایل ارجحیت نرخ سود به نرخ بهره..... ۸۰
- ۴-۱-۵- فرمول محاسبه نرخ سود..... ۸۰
- ۴-۱-۶- روش تعیین نرخ سود..... ۸۱
- ۴-۱-۷- نمود تورم در این روش..... ۸۱
- ۴-۱-۸- تکنیکهای تصمیم‌گیری بر اساس نرخ سود..... ۸۲
- ۴-۲- اصلاح روش تصمیم‌گیری اقتصاد سرمایه‌داری بر مبنای اصول اسلامی..... ۸۳
- ۴-۲-۱- اگر مجبور به استقراض بشیم چه کاری انجام دهیم؟..... ۸۳
- ۴-۲-۲- آیا راه‌های مشروع برای سرمایه‌گذاری با حذف ربا وجود دارد؟..... ۸۴
- ۴-۳-۳- ارائه نمونه عملی برای تصمیم‌گیری بر اساس انگوهای جدید..... ۸۵
- ۴-۴- حل یک مسأله نمونه..... ۹۴

۵- فصل پنجم: نتیجه گیری، پیشنهادات و تحقیقات آتی ۱۰۲

۱-۵- نتیجه ۱۰۳

۲-۵- پیشنهادات و تحقیقات آتی ۱۰۴

* فهرست ضمائم ۱۰۵

ضمیمه ۱: استفتائات از مراجع عظام در خصوص ربا و ۱۰۶

ضمیمه ۲: برنامه رایانه‌ای محاسبه نرخ سود در صنایع شیمیایی ۱۱۵

ضمیمه ۳: برنامه رایانه‌ای محاسبه نرخ سود در صنایع خانگی ۱۱۶

ضمیمه ۴: برنامه رایانه‌ای محاسبه نرخ سود در صنایع کاغذ ۱۱۷

ضمیمه ۵: فهرست بانکهای اسلامی در دنیا تا پایان سال ۱۹۸۵ ۱۱۸

ضمیمه ۶: بخشی از آئین‌نامه شرایط افتتاح حساب سپرده سرمایه‌گذاری بلند مدت ۱۱۹

ضمیمه ۷: بخشنامه شماره ۳۱۹۱ سازمان برنامه و بودجه در رابطه با تعیین حق الزحمه خدمات

مطالعه و طراحی و نظارت در رشته ساختمان ۱۲۰

* فهرست منابع ۱۲۳

* فهرست جداول

- جدول شماره ۱: جدول مقایسه نکات عمده دو نظام بانکداری سرمایه‌داری و اسلامی ۷۱
- جدول شماره ۲: نرخ بازدهی سپرده‌های پس‌انداز بانکهای تجاری ملی شده در پاکستان
۱۹۸۶-۱۹۸۱ ۸۷
- جدول شماره ۳: نرخ بازدهی سرمایه بانکهای تجاری ملی شده در پاکستان ۱۹۸۶-۱۹۸۱ ... ۸۷
- جدول شماره ۴: مقایسه نرخهای بهره و نرخهای بازدهی سپرده‌های مبتنی بر تسهیم سود و زیان
۱۹۸۵-۱۹۸۱ در پاکستان ۸۸
- جدول شماره ۵: محاسبه نرخ سود در صنایع شیمیایی ۹۰
- جدول شماره ۶: محاسبه نرخ سود در صنایع خانگی ۹۱
- جدول شماره ۷: محاسبه نرخ سود در صنایع کاغذ ۹۲
- جدول شماره ۸: جدول مقایسه روش تصمیم‌گیری در دو سیستم سرمایه‌داری و مشارکتی
(اسلامی) ۱۰۱

فصل اول

کلیات

انقلاب اسلامی ایران تحولی شگرف بود که زمینه ساز تحولات عمیق سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در کشورمان ایران شد و بسیاری از شؤون زندگی فردی و اجتماعی مردم ما را تحت الشعاع قرار داد، یکی از عمده ترین این موارد مسائل اقتصادی بود که متأسفانه آنطور که باید و شاید همگام با سایر عرصه ها از قبیل سیاست، متحول نگردید و هنوز پس از گذشت دو دهه متأسفانه تعریف روشن و کاربرد صحیح و دقیقی از یک اقتصاد اسلامی- انقلابی در مملکت مشاهده نمی شود.

از همان بدو انقلاب تغییر نظام بانکداری پیشین و تدوین قوانین جدید مطابق با شرع مقدس اسلام در دستور کار قرار گرفت که در نهایت به تدوین قانون عملیات بانکی بدون ربا در سال ۱۳۶۲ منجر شد. ولی عملاً با وجود گذشت ۱۵ سال از تدوین این قانون هنوز بانکهای کشورمان بطور شایسته آنرا بکار نبسته و عملکرد بانکهای کشور بیشتر به بانکهای ربوی شباهت داشته و دارد تا به بانکهای اسلامی! گرچه تا اسلامی شدن بانکها بطور کامل راهی طولانی در پیش است ولی امید آن می رود که با عنایت و مجاهدت مسئولین امور اقتصادی و بانکی، بانکداری در کشورمان نیز همگام با سایر شؤون جامعه بطور کامل به بانک اسلامی تبدیل شده و سیستم اقتصاد اسلامی بر جریانات اقتصادی کشورمان حاکم شود.

در دنیای معاصر و خصوصاً در علوم مهندسی و تصمیم گیری "اقتصاد مهندسی" یکی از مهمترین و کاربردی ترین علوم می باشد و تصمیم گیریهای اقتصادی- مالی برای مؤسسات اقتصادی، مدیران و سرمایه گذاران ابزار بسیار مهمی به شمار می آید. بطوریکه می توان بجرأت اعتراف کرد که هیچ طرح سرمایه گذاری بدون توجیه اقتصادی و فنی معقول نبوده، به اجرا در نمی آید و به کارگیری تکنیکهای اقتصاد مهندسی ابزار اصلی برای توجیه اقتصادی این طرحها محسوب می شود. بعبارت دیگر هر طرحی در دنیای سرمایه داری باید دارای توجیه اقتصادی باشد تا اجرا شود.

از سوی دیگر بدون شک مهمترین پارامتر تکنیکهای اقتصاد مهندسی "نرخ بهره" می باشد و در تمامی روابط و فرمولهای این علم نقش انکار ناپذیری دارد، راجع به تعریف نرخ بهره اقوال گوناگون مطرح است که در طی تحقیق به آن اشاره خواهد شد. نگاهی به مفهوم بهره در تصمیم گیریهای

اقتصادی امروزی در مقایسه با دیدگاههای اقتصاد اسلامی ما را مستقیماً متوجه مسأله "ربا" می‌سازد که در دین مبین اسلام جزء بزرگترین گناهان به شمار رفته و به نحو بارزی اسلام به مقابله با "ربا" پرداخته است. تعمق بیشتر در این مفاهیم این سؤال مهم را در ذهن ایجاد مینماید که آیا با توجه به مفهوم ربا و تشابه آن با بهره در اقتصاد مهندسی، به عنوان یک مسلمان مجاز به استفاده از تکنیکهای اقتصاد مهندسی با نظر به دیدگاه نظام ارزشی اسلام هستیم یا نه؟ و در صورت عدم امکان استفاده از تکنیکهای موجود اقتصاد مهندسی چه تکنیکهایی را می‌توان برای ارزیابی گزینه‌های سرمایه‌گذاری، توسعه و مورد بهره‌برداری قرار داد. بطور کلی اهداف این پایان‌نامه پاسخگویی به سئوالاتی این چنین است.

۱-۲- عنوان تحقیق

در راستای پاسخگویی به سئوالات مطروحه این تحقیق با عنوان
"بررسی تطابق آثار تغییرات جریان نقدی پول با دیدگاههای نظام ارزشی اسلام"
مطرح شده است.

۱-۳- ضرورت بررسی موضوع

در حرمت "ربا" و اختصاص آن به گناهان کبیره از دیدگاه تعالیم اقتصادی اسلام کوچکترین شک و تردیدی وجود ندارد و بدیهی است مالی که اکتساب آن با "ربا" توأم باشد حرام است. از سوی دیگر آثار بسیار مخرب و ویرانگر مال حرام در زندگی شخصی و اجتماعی به کرات در روایات اسلامی و آیات قرآن کریم ذکر شده است. که ذیلاً به چند مورد آن اشاره می‌شود.
پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید:

لا یدخل الجنة من نبت لحمه من السحت، النار اولی به (۱)

به بهشت نمی‌رود کسیکه گوشت بر بدنش از راه غیر شرع روئیده است. که آتش به چنین بدنی سزاوارتر است.

امام موسی کاظم (ع) به داود صرمی فرمودند:

یا داود، ان الحرام لا ینمی و ان نمی لا یبارک له فیه و ما انفقه لم یؤجر علیه، و ما خلفه کان زاده الی

النار (۱)

ای داود: همانا حرام رشد نمی‌کند و اگر رشد کرده برکت ندارد و اگر آنرا انفاق کنی ثوابی ندارد و

آنچه بعد از مرگ باقی می‌ماند آتش جهنم او را شعله‌ورتر می‌کند

امام باقر (ع) می‌فرماید:

ان الذنوب کلها شدید و اشدها ما نبت علیه اللحم و الدم (۲)

تمام گناهان (در زیان و انحطاط انسان) مؤثر و قوی است، لیکن قویترین و مؤثرترین آنها آن

چیزی است که (از لقمه حرام در بدن انسان) گوشت و خون برویاند

امام باقر (ع) می‌فرماید:

ان الرجل اذا اصاب مالا من الحرام لم یقبل منه حج و لاعمره و لاصلة رحم حتی انه یفسد فیه الفرج (۳)

هرگاه انسان از مال حرام استفاده کند، خداوند حج و عمره و صلّه رحم و عبادات او را قبول

نمی‌کند و بواسطه خوردن حرام، دچار انحرافات خانوادگی می‌شود

با توجه به حساسیت قابل توجه مال حرام بر متولیان و مسؤولان کشور بعنوان منادیان یک جامعه

اسلامی که مهمترین وظیفه آن تأمین سعادت واقعی مردم کشور است و این سعادت جز در سایه

اطاعت دقیق از دستورات دینی حاصل نمی‌شود، واجب است نظام اقتصادی جامعه را بگونه‌ای

طراحی نمایند که مال حرام در زندگی مردم بطور اخص و دولت بطور اعم وارد نشود.

۱-۴-اهداف تحقیق

بهره پول یک اصل کاملاً پذیرفته شده در اقتصاد کنونی جهانست و اکثر طرحها و برنامه‌های

اقتصادی خصوصاً اقتصاد مهندسی با توجه به این مسأله بنیان نهاده شده است.

از دیگر سو با رعایت نظام ارزش دین مبین اسلام، در نظر گرفتن بهره باین شکل برای پول تقارن

۲- کلینی، اصول من الکافی، ج ۲، صفحه ۲۶۹/ح ۷

۱- کلینی، تفریح من الکافی، ج ۵، صفحه ۱۲۵/ح ۷

۳- مجلسی، بحار الانوار ج ۶۳، صفحه ۳۱۴/ح بیروت